

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra statistiky

Bakalářská práce

Statistické sledování pracovní neschopnosti

Irma Krejčí

© 2011 ČZU v Praze

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra statistiky

Akademický rok 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Irma Krejčí

obor Veřejná správa a regionální rozvoj - Šumperk

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze
čl. 16 určuje tuto bakalářskou práci.

Název práce: **Statistické sledování pracovní neschopnosti**

Osnova bakalářské práce:

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika
3. Literární rešerše
4. Výsledky práce a jejich diskuse
5. Závěr
6. Seznam použitých zdrojů
7. Přílohy

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Statistické sledování pracovní neschopnosti“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze, dne 30. března 2011

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. RNDr. Bohumilu Kábovi, CSc. za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi byly při zpracování této bakalářské práce poskytnuty.

Statistické sledování pracovní neschopnosti

Statistical monitoring of the sick leave

SOUHRN

Bakalářská práce je zaměřena na zhodnocení vývoje pracovní neschopnosti v České republice. Sleduje vývoj počtu ukončených případů pracovní neschopnosti a průměrnou dobu trvání jednoho případu pracovní neschopnosti. Zabývá se také objemem vyplacených dávek nemocenského pojištění a počtům případů pracovní neschopnosti podle věku a pohlaví. Dále se práce zaměřuje na srovnání vývoje pracovní neschopnosti ve dvou, na počet obyvatel podobných krajích, a to Středočeském a Moravskoslezském. V první části práce jsou vypočteny elementární charakteristiky časových řad, v další části jsou odhadnuty trendy vývoje počtu pracovních neschopností v krajích Středočeském a Moravskoslezském, na základě kterých byly stanoveny extrapolací předpovědi počtu pracovních neschopností pro rok 2010.

KLÍČOVÁ SLOVA: pracovní neschopnost, dávky nemocenského pojištění, nemocenské, počet případů pracovní neschopnosti, časová řada, trendový model, předpověď

SUMMARY

The bachelor's thesis is focused on analysis of work incapacity development in the Czech Republic. It monitors quantity of terminated cases of work incapacity and an average length of incapacity for work. It also deals with volume of paid sickness benefits and distribution of work incapacity with regard to age and sex. It also compares development of work incapacity in two similar regions – considering number of inhabitants – Central Bohemian and North Moravian Regions. The first part of the thesis includes specification of elementary characteristics of time series, the other part tries to estimate trends of work incapacity volume in Central Bohemian and North Moravian Regions, based on which extrapolation prognoses of work incapacity amount for 2010 was stipulated.

KEY WORDS: incapacity of work, sickness benefit, sick pay, number of work incapacity occurrence, time series, trend model, forecast

OBSAH

Obsah	7
1. Úvod	9
2. Cíl práce a metodika	10
2.1. Cíl práce.....	10
2.2. Analýza časových řad.....	11
2.2.1 Druhy časových řad.....	11
2.3. Elementární charakteristiky časových řad.....	12
2.3.1. Diference různého řádu.....	13
2.3.2. Tempo růstu a průměrné tempo růstu.....	13
2.4. Složky časových řad.....	14
2.4.1. Klasické modely trendu časových řad.....	15
2.4.2. Volba vhodného modelu trendu.....	17
3. Literární rešerše	18
3.1. Nemocenské pojištění.....	18
3.1.1. Okruh pojištěných osob.....	18
3.1.2. Podmínky nároku.....	20
3.2. Dávky nemocenského pojištění.....	20
3.2.1. Nemocenské.....	21
3.2.2. Ošetrovné.....	22
3.2.3. Peněžité pomoci v mateřství.....	22
3.2.4. Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.....	23
3.3. Výpočet dávek nemocenského pojištění.....	24
3.3.1. Výše dávek nemocenského pojištění.....	25
3.3.2. Příklady výpočtu dávek nemocenského pojištění.....	25
3.4. Posuzování zdravotního stavu pro účely nemocenského pojištění.....	26
3.4.1. Dočasná pracovní neschopnost.....	27
3.4.2. Režim dočasně práceneschopného pojištěnce.....	27
3.4.3. Kontroly dodržování režimu práceneschopného pojištěnce.....	28
3.4.4. Sankce za nedodržování režimu práceneschopného pojištěnce.....	28
3.5. Povinnosti zaměstnavatelů v nemocenském pojištění.....	29
3.5.1. Přihlášení (odhlášení) zaměstnavatele do (z) registru zaměstnavatelů.....	29
3.5.2. Oznámení o nástupu zaměstnance do zaměstnání.....	29
3.5.3. Povinnosti zaměstnavatele při uplatňování nároku na dávky nemocenského pojištění.....	30
3.6. Nemocenské pojištění osob samostatně výdělečně činných.....	30
4. Výsledky práce a jejich diskuse	32
4.1. Česká republika.....	32
4.2. Analýza vybraných ukazatelů pracovní neschopnosti.....	32
4.2.1. Vývoj pracovní neschopnosti v České republice podle počtu	

ukončených případů pracovní neschopnosti	33
4.2.2. Vývoj pracovní neschopnosti v České republice podle průměrné doby trvání jednoho případ pracovní neschopnosti	36
4.3. Objem vyplacených dávek nemocenského pojištění	37
4.4. Počet ukončených případů pracovní neschopnosti v letech 2003 - 2009 podle věkových skupin a pohlaví	38
4.5. Vývoj pracovní neschopnosti ve Středočeském a Moravskoslezském kraji	41
4.5.1. Středočeský kraj	41
4.5.2. Moravskoslezský kraj	42
4.6. Modelování vývoje počtu PN ve Středočeském a Moravskoslezském kraji	45
4.6.1. Vyrovnání počtu časových řad PN v kraji Moravskoslezském	45
4.6.2. Vyrovnání počtu časových řad PN v kraji Středočeském	47
5. Závěr	49
6. Seznam použitých zdrojů	51
7. Přílohy	53

1. Úvod

Nemoc neboli choroba či onemocnění je patologický stav těla nebo mysli, který je projevem změny funkcí buněk a v důsledku i poškozením těchto buněk, tkání a orgánů. Dříve či později se s ní setká každý z nás. Nezáleží na tom, zdali jde o obyčejné nachlazení nebo o vážnější nemoci dýchací, nervové, trávicí, oběhové a pohybové soustavy, případně nemoci způsobené úrazy či jiné. V každém případě jde o fyzickou a psychickou indispozici člověka, který je nucen podrobit se lékařskému vyšetření a zahájit léčbu. Pokud je stav takový, že nedovoluje nebo omezuje výkon povolání, dochází na základě posouzení zdravotního stavu lékařem k pracovní neschopnosti.

Pracovní neschopnost, neboli nemocenská, je tedy stav člověka, který je ze zdravotních důvodů dočasně uznán neschopným k výkonu svého dosavadního zaměstnání. Pro tento případ, ve kterém nemocné osoby nemohou vykonávat své povolání a nedosahují pravidelných příjmů, jsou poskytovány dávky nemocenského pojištění.

Dávky nemocenského pojištění kromě nemocenské zahrnují také ošetřovné (podpora při ošetřování člena rodiny), peněžitou pomoc v mateřství a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Cílem dávek nemocenského pojištění je finančně zabezpečit ekonomicky aktivní občany v okamžiku, kdy kvůli nemoci či mateřství ztratí krátkodobě výdělek. Účast na nemocenském pojištění zaměstnanců vzniká ze zákona a je povinná. Osoby samostatně výdělečně činné si mohou platit nemocenské pojištění dobrovolně. Z hlediska nemocenského pojištění se nerozlišuje, zda zaměstnanec je občanem ČR nebo jiného státu. Nemocenského pojištění mohou být účastny jen osoby, které pracují v České republice pro zaměstnavatele se sídlem na území ČR.

Je nepochybně velmi zajímavé sledovat vývoj pracovní neschopnosti v ČR. Z dostupných údajů ČSSZ lze zaznamenat, že počet případů pracovní neschopnosti se v naší zemi za posledních patnáct let snižuje, ovšem průměrná délka trvání jednoho případu pracovní neschopnosti se zvyšuje. Z uvedeného tedy vyplývá, že v ČR výrazně ubylo krátkodobých pracovních neschopností.

2. Cíl práce a metodika

2.1. Cíl práce

Cílem práce Statistické sledování pracovní neschopnosti je pomocí metodologických nástrojů analýzy časových řad zhodnotit vývoj pracovní neschopnosti v České republice, v časovém horizontu 1993 – 2009.

Nejprve bude analyzován vývoj pracovní neschopnosti v České republice, kde bude zkoumán vývoj počtu ukončených případů pracovní neschopnosti a dále průměrná doba trvání jednoho případu pracovní neschopnosti. Zhodnocen bude také objem vyplacených dávek nemocenského pojištění a počet ukončených případů pracovní neschopnosti podle věku a pohlaví v letech 2003 – 2009.

Práce se dále zaměřuje na srovnání vývoje pracovní neschopnosti ve dvou, na počet obyvatel, podobných krajích, a to Středočeském a Moravskoslezském, v letech 2004 – 2009.

K vlastnímu zpracování jsou v první části vypočteny elementární charakteristiky časových řad, v další části práce jsou odhadnuty trendy vývoje počtu pracovních neschopností ve Středočeském a Moravskoslezském kraji. Na základě těchto odhadnutých trendů pak byly stanoveny extrapoláční předpovědi počtu pracovních neschopností pro rok 2010.

Ze získaných analýz budou shrnuty výsledky, které budou vhodně okomentovány a učiněny závěry k vývoji pracovní neschopnosti nejen v České republice, ale i zkoumaných krajích – Středočeském a Moravskoslezském.

2.2. Analýza časových řad

Časová řada je základním prostředkem statistické analýzy, dynamiky vývoje hromadných jevů, je definována jako posloupnost věcně a prostorově srovnatelných pozorování, která jsou jednoznačně uspořádána z hlediska času ve směru od minulosti do přítomnosti. Analýzou časových řad se pak rozumí soubor metod, které slouží k popisu těchto řad (možno použít i k předvídání jejich budoucího chování). [3]

K monitorování vývoje pracovní neschopnosti v České republice je vhodné použít časové řady, čímž bude získána kompletní analýza vývoje pracovní neschopnosti v ČR ve sledovaných letech.

2.2.1. Druhy časových řad

Časové řady je možné členit z několika hledisek:

- **časového:**

- a) *Okamžikové časové řady* – jsou řady okamžikových ukazatelů a jsou sestavovány z hodnot, které se vždy vztahují k určitému dni (okamžiku) nebo určitému datu časové řady.

- b) *Intervalové časové řady* – jsou reprezentovány řadou intervalového ukazatele, jehož velikost je závislá na délce intervalu, za který je daný ukazatel sledován. Hodnoty ukazatele závisí na délkách intervalů a sledují vznik nebo zánik (respektive udávají přírůstek či úbytek) za časový interval. Jednotlivé údaje z intervalové časové řady lze sčítat.

- **periodicity:**

- a) *Krátkodobé časové řady* – jsou takové řady, ve kterých jsou údaje sledovány v různých periodách denních, týdenních, měsíčních, čtvrtletních atd. Nejčastější krátkodobé časové řady jsou uváděny v měsíčních periodách.

b) *Dlouhodobé časové řady* – mají periodicitu právě jeden roky, případně větší. Je možné je nazvat jako dlouhodobé (roční) časové řady.

- **ukazatelů:**

a) *Časové řady naturálních ukazatelů* – jedná se o časovou řadu, jejíž hodnoty jsou uváděny v naturálních jednotkách (např. hektarech, metrech, litrech, kilogramech atd.).

b) *Časové řady peněžních ukazatelů* – obsahují údaje, které jsou vyjadřovány v peněžních jednotkách.

2.3. Elementární charakteristiky časových řad

Při analýze časových řad je zásadním cílem získat rychlou představu o charakteru procesu, který tato řada vystihuje.

K jedné ze základních metod patří využití grafů pro vizuální analýzu, pomocí níž je možné rozpoznat např. dlouhodobou tendenci průběhu řady, či periodicky se opakující změny a jiné.

Vizuální analýza je však vhodná pouze pro získání základních informací o dané časové řadě, nikoliv pro poznání hlubších vztahů zkoumaného procesu. K hlubšímu poznání vztahů je nutné znát tyto elementární charakteristiky časových řad:

2.3.1. Diference různého řádu

První absolutní diference

První absolutní diference charakterizuje přírůstek nebo úbytek zkoumaného ukazatele v určitém období proti okamžiku bezprostředně předcházejícímu. Jedná se o vyjádření absolutního přírůstku nebo úbytku. Prvních absolutních diferencí je celkem $n - 1$. [4]

$$\Delta_t^1 = y_t - y_{t-1}, \quad t = 2, 3, \dots, n$$

kde y_t zachycuje hodnoty časové řady.

Druhé absolutní diference

Tyto diference popisují absolutní zrychlení nebo zpomalení vývoje ve zkoumané časové řadě. Stanoví, o kolik je následující přírůstek větší nebo menší, než přírůstek předchozí. Druhých absolutních diferencí je celkem $n - 2$.

$$\Delta_t^2 = \Delta_t^1 - \Delta_{t-1}^1, \quad t = 3, 4, \dots, n$$

kde

Δ_t^1 je první absolutní diference daného období,

Δ_{t-1}^1 je první absolutní diference předcházejícího období.

2.3.2. Tempo růstu a průměrné tempo růstu

Nejen charakteristiky absolutní (první a druhé diference), ale také charakteristiky relativní jsou velmi často používány. Mezi relativní charakteristiky patří tempa růstu a průměrná tempa růstu. Tyto charakteristiky jsou bezrozměrnými veličinami.

Tempo růstu

Tempo růstu je tzv. vyjádření koeficientu růstu v procentech.

$$k_t = \frac{y_t}{y_{t-1}}, \quad t = 2, 3, \dots, n,$$

kde

y_t - i-tý člen časové řady o n členech,

y_{t-1} - i-tý člen časové řady o n členech předcházejícího období

Průměrné tempo růstu

Průměrné tempo růstu neboli geometrický průměr jednotlivých koeficientů k_t , se vyjadřuje v případě, že časová řada vykazuje monotónní průběh, kdy hodnoty pouze rostou nebo klesají.

$$\bar{k} = \sqrt[n-1]{\frac{y_2}{y_1} \cdot \frac{y_3}{y_2} \dots \frac{y_n}{y_{n-1}}} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}},$$

kde

y_1 je první člen časové řady o n členech ($i = 1, 2, \dots, n$), n je počet období,

y_n je poslední člen časové řady o n členech ($i = 1, 2, \dots, n$).

2.4. Složky časových řad

Při analýze časových řad nejčastěji vycházíme z toho, že časová řada obsahuje tři složky, kterými jsou trend, periodické kolísání a náhodná kolísání.

Trend charakterizuje dlouhodobou celkovou a hlavní tendenci vývoje časové řady.

Periodická složka je důsledkem působení periodicky se opakujících faktorů na sledovaný jev, projevuje se periodickými výkyvy ukazatelů časové řady okolo trendu

(hodnoty v časové řadě mohou střídavě růst nebo klesat). Podle délky jedné periody pak rozlišujeme:

- *Cyklické kolísání* – perioda pravidelně se opakujících výkyvů přesahuje období delší než jeden rok,
- *Sezónní kolísání* – je charakteristické roční periodou,
- *Krátkodobé kolísání* – periodické výkyvy se opakují v období obvykle kratším než jeden rok.

Náhodné kolísání je vyvoláno působením vedlejších faktorů náhodného charakteru. Projevuje se drobnými, nepravidelnými nebo ojedinělými výkyvy časové řady, které není možno předvídat. [4]

2.4.1. Klasické modely trendu časových řad

Trend časové řady je dlouhodobá tendence ve vývoji hodnot analyzovaného ukazatele. Trend může být rostoucí, klesající nebo kolísavý. Pro odhad parametrů trendové funkce se používá metoda nejmenších čtverců. K popisu modelu trendu časové řady slouží tzv. vyrovnání časových řad, což je nahrazení časové řady empirickými hodnotami y_1, y_2, \dots, y_n řadou hodnot bez periodického a náhodného kolísání. Vyrovnání je možné provést graficky, mechanicky nebo analyticky, kdy původní hodnoty vyrovnáme pomocí matematické funkce. Nejpoužívanější a nejjednodušší jsou tyto vyrovnávací křivky:

- *lineární*
- *kvadratická*
- *exponenciální*

Lineární křivka

Je nejčastěji používaným typem trendové funkce. Tuto funkci lze použít kdykoliv, v případě určení orientačního odhadu trendu, kterým se bude základní soubor vyvíjet.

[6]

Lineární trendová funkce má tvar:

$$T_t = a + bt,$$

kde $t = 1, 2, \dots, n$ je časová proměnná a a, b jsou neznámé parametry, které lze vypočítat pomocí rovnic:

$$a = \frac{\sum y_t}{n} - b \frac{\sum t}{n} = \bar{y} - b \cdot \bar{t}$$

$$b = \frac{n \sum ty_t - \sum t \sum y_t}{n \sum t^2 - (\sum t)^2}$$

Kvadratická křivka

Používá k odhadu metodu nejmenších čtverců, protože je lineární z pohledu parametrů.

Kvadratická trendová funkce má tvar:

$$T_t = a + bt + ct^2,$$

$$\text{kde } a = \frac{\sum y_t \sum t'^4 - \sum t'^2 \sum y_t t'^2}{n \sum t'^4 - (\sum t'^2)^2}$$

$$b = \frac{\sum y_t t'}{\sum t'^2}$$

$$c = \frac{n \sum y_t t'^2 - \sum y_t \sum t'^2}{n \sum t'^4 - (\sum t'^2)^2}$$

Exponenciální křivka

Funkce není z hlediska parametrů lineární, proto není možné použít metodu nejmenších čtverců. Z toho důvodu se používá řada různých metod, nejčastější je linearizující transformace.

Exponenciální trendová funkce má tvar:

$$T_t = a b^t,$$

kde $b > 0$

[3,6]

2.4.2. Volba vhodného modelu trendu

Odhad strukturálních parametrů trendové funkce je velmi důležitým momentem při konstrukci matematicko-statistického modelu časové řady. Procedura odhadu se však týká nejen strukturálních parametrů modelu, ale rovněž parametrů tzv. stochastické struktury modelu, zvaných též *míry shody*. [4]

Klasickým a nejčastěji užívaným ukazatelem, sloužícím k popisu stupně shody modelu s empirickými údaji u lineárního trendu je koeficient determinace r^2 , v případě nelineárních modelů trendů jde o index determinace I^2 .

Čím je hodnota indexu determinace bližší jedné, tím model lépe popisuje zkoumaný jev. Jestliže se hodnoty I^2 blíží nule, signalizuje to stále menší soulad modelu s časovou řadou. Za nejvhodnější podklad pro popis dynamiky časové řady se považuje ta trendová funkce, která vede k maximální hodnotě indexu determinace. [4]

3. Literární rešerše

3.1. Nemocenské pojištění

Nemocenské pojištění je součástí sociálního zabezpečení a jeho účelem je zabezpečit výdělečně činné osoby peněžitými dávkami při dočasné ztrátě příjmů vzniklé v důsledku právem uznaných sociálních událostí. Sociálními událostmi jsou právní skutečnosti, se kterými právní normy nemocenského pojištění spojují vznik, změnu nebo zánik právních vztahů nemocenského pojištění a které jsou předpokladem realizace hmotně právních nároků vyplývajících z účasti na tomto pojištění. Důsledkem právem uznaných sociálních událostí je krátkodobá ztráta příjmů. [2]

3.1.1. Okruh pojištěných osob

Osobní rozsah nemocenského pojištění stanoví, které osoby jsou účastny nemocenského pojištění. Podle zákona o nemocenském pojištění, jsou povinně pojištěni, pokud splňují podmínky stanovené pro účast na nemocenském pojištění a jsou činní v České republice tyto osoby: [2]

- *zaměstnanci, jimiž se pro účely tohoto zákona rozumí*
 - a) zaměstnanci v pracovním poměru,
 - b) příslušníci Policie ČR, Hasičského záchranného sboru ČR, Celní správy ČR, Vezeňské služby ČR, Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace a vojáci z povolání,
 - c) státní zaměstnanci podle služebního zákona,
 - d) členové družstva v družstvech, kde podmínkou členství je jejich pracovní vztah k družstvu, jestliže mimo pracovní právní vztah vykonávají pro družstvo práci, za kterou jsou jím odměňováni,
 - e) zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti,
 - f) pracovníci v pracovním vztahu uzavřeném podle cizích právních předpisů,
 - g) soudci,

- h) členové zastupitelstev územních samosprávných celků a zastupitelstev městských částí nebo městských obvodů územně členěných statutárních měst a hlavního města Prahy, kteří jsou pro výkon funkce dlouhodobě uvolněni nebo kteří před zvolením do funkce člena zastupitelstva nebyli v pracovním poměru, ale vykonávají funkci ve stejném rozsahu jako dlouhodobě uvolnění členové zastupitelstva,
- i) poslanci Poslanecké sněmovny a senátoři Senátu Parlamentu ČR,
- j) členové vlády, prezident, viceprezident a členové Nejvyššího kontrolního úřadu, členové Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, předseda Energetického regulačního úřadu, členové Rady Ústavu pro studium totalitních režimů, členové Rady Českého telekomunikačního úřadu, finanční arbitr, zástupce finančního arbitra, Veřejný ochránce práv a zástupce Veřejného ochránce práv,
- k) fyzické osoby, které jsou podle zvláštního zákona jmenovány nebo voleny do funkce vedoucího správního úřadu nebo do funkce statutárního orgánu právnické osoby zřízené zvláštním zákonem, popřípadě do funkce zástupce tohoto vedoucího nebo statutárního orgánu, pokud je tímto vedoucím nebo statutárním orgánem pouze jediná osoba a jmenováním nebo volbou těmto osobám nevznikl pracovní nebo služební poměr, a fyzické osoby, které podle zvláštního zákona vykonávají veřejnou funkci mimo pracovní nebo služební poměr, pokud se na jejich pracovní vztah vztahuje ve stanoveném rozsahu zákoník práce,
- l) dobrovolní pracovníci pečovatelské služby,
- m) pěstouni, kteří vykonávají pěstounskou péči v zařízeních pro výkon pěstounské péče podle zvláštního právního předpisu, nebo kterým je za výkon pěstounské péče vyplácena odměna náležející pěstounovi ve zvláštních případech podle zvláštního předpisu,
- n) odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody zařazení do práce a osoby ve výkonu zabezpečovací detence zařazené do práce,
- o) osoby činné v poměru, který má obsah pracovního poměru, avšak pracovní poměr nevznikl, neboť nebyly splněny podmínky stanovené pracovní právními předpisy pro jeho vznik.

- *osoby samostatně výdělečně činné.* [9]

3.1.2. Podmínky nároku

Nemocenské náleží zaměstnanci, který je uznán dočasně práceneschopným k výkonu svého dosavadního zaměstnání, dále zaměstnanci po dobu karantény nařízené podle předpisů o opatřeních proti přenosným nemocem.

Nárok na nemocenské nemá, kdo si přivodil pracovní neschopnost:

- v úmyslu vylákat nemocenské,
- zaviněnou účastí ve rvačce,
- jako bezprostřední následek své opilosti nebo zneužití omamných prostředků,
- při spáchání úmyslného trestného činu, za nějž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice přesahuje jeden rok. [5]

OSVČ a zahraniční zaměstnanci, platí-li si nemocenské pojištění, mají nárok na nemocenské a peněžitou pomoc v mateřství (dále jen PPM). Splnění podmínek nároku na dávky se z každé účasti na nemocenském pojištění posuzuje samostatně. Při souběhu nároků na tutéž dávku z více zaměstnání zakládajících účast na nemocenském pojištění se však poskytne ze všech zaměstnání pouze jedna dávka, která se vypočte z příjmů dosažených ve všech těchto zaměstnáních (s výjimkou vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství). [1]

3.2. Dávky nemocenského pojištění

Soustava dávek nemocenského pojištění zahrnuje pojištění krátkodobých následků některých sociálních událostí peněžitými dávkami odvozenými z výše výdělku, který částečně nahrazují. Podmínkou nároku na dávku nemocenského pojištění je, že v důsledku definované sociální události skutečně dochází ke ztrátě příjmu z výdělečné činnosti. [2]

Z nemocenského pojištění zaměstnanců se poskytují tyto dávky:

- nemocenské,
- peněžitá pomoc v mateřství,

- ošetřovné,
- vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. [9]

3.2.1. Nemocenské

Nemocenské se poskytuje za kalendářní dny. Náleží od 15. dne pracovní neschopnosti (dále jen PN) nebo karantény až do jejího ukončení. Doba, po kterou občan nemocenské pobírá se nazývá podpůrčí doba. Trvá maximálně do uplynutí 380 kalendářních dnů od vzniku PN včetně případných zápočtů předchozích období PN. Poživatelům starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně se nemocenské poskytuje od 15. kalendářního dne nejdéle 70 kalendářních dnů při jedné PN, ne však víc než 70 dnů v kalendářním roce. Poživatelům starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně se nemocenské poskytuje jen v době trvání zaměstnání. Skončením zaměstnání jim zaniká nárok na nemocenské, a to i v případech, kdy ještě podpůrčí dobu nevyčerpali. [1]

Nemocenské náleží i v případě, jestliže ke vzniku dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízení karantény došlo po zániku pojištění v ochranné lhůtě. Ochranná lhůta činí 7 kalendářních dnů ode dne zániku pojištění, pokud však pojištění trvalo kratší dobu, činí ochranná lhůta jen tolik kalendářních dnů, kolik dnů pojištění trvalo. [9]

V době prvních 14 kalendářních dnů PN nebo karantény je zaměstnanec zabezpečen náhradou mzdy, kterou mu vyplácí jeho zaměstnavatel. Náhrada mzdy náleží zaměstnanci, který je nemocensky pojištěn a splňuje také podmínky nároku na nemocenské. Poskytuje se za pracovní dny – při dočasné PN od čtvrtého pracovního dne (při karanténě od prvního pracovního dne), a to jen v době trvání pracovního vztahu. Pokud zaměstnanec pracuje současně ve více zaměstnáních, má nárok na náhradu mzdy z každého zaměstnání zvlášť. Náhrada mzdy není dávkou nemocenského pojištění. [1]

3.2.2. Ošetřovné

Poskytuje se zaměstnanci z důvodu ošetřování nemocného člena domácnosti nebo důvodu péče o dítě mladší 10 let. Rodiče či jiné oprávněné osoby se přitom mohou jednou v ošetřování vystřídat. Ošetřovné se vyplácí nejdéle po dobu prvních 9 kalendářních dnů potřeby ošetřování. Zaměstnanci, který má v trvalé péči dítě do 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku, a je jinak osamělý, pak nejdéle 16 kalendářních dnů. Za kalendářní den činí ošetřovné 60 % denního vyměřovacího základu.

Nárok na ošetřovné vzniká pokud:

- je zaměstnanec účasten nemocenského pojištění (nárok na ošetřovné však nemají např. příslušníci ozbrojených sborů z povolání, zaměstnanci malého rozsahu, zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti, domácí zaměstnanci, dobrovolní pracovníci pečovatelské služby, OSVČ, zahraniční zaměstnanci),
- ošetřuje nemocné dítě,
- pečuje o zdravé dítě do 10 let věku z důvodu uzavření dětského výchovného zařízení, nařízení karantény, nebo když osoba, která jinak o dítě pečuje, onemocněla,
- ošetřuje jiného nemocného člena domácnosti, pokud jeho zdravotní stav vyžaduje nezbytné ošetřování jinou osobou,
- dítě nebo nemocný člen domácnosti žije v domácnosti se zaměstnancem, který o tuto dávku žádá, pokud se nejedná o ošetřování (péči) dítěte mladšího 10 let rodičem. [1]

3.2.3. Peněžité pomoc v mateřství (PPM)

Peněžité pomoc v mateřství se poskytuje za kalendářní dny, její výše je 70 % denního vyměřovacího základu (dále jen DVZ) a vyplácí se od prvního dne nástupu na PPM. Výše DVZ se zjišťuje z rozhodného období stanoveného ke dni nástupu na PPM. Podmínkou nároku na tuto dávku je účast pojištěnce na nemocenském pojištění alespoň po dobu 270 kalendářních dnů v posledních dvou letech před nástupem na mateřskou dovolenou. [1]

Peněžitá pomoc v mateřství náleží též, jestliže po zániku pojištění došlo k nástupu na PPM v ochranné lhůtě. Ochranná lhůta činí u žen, jejichž pojištění zaniklo v době těhotenství, 180 kalendářních dnů ode dne zániku pojištění. [9]

PPM mohou čerpat také muži. Týká se to zejména otců dětí či manželů matek, a to tehdy, když PPM nepobírá matka dítěte z důvodu nemoci anebo uzavřela-li písemnou dohodu s manželem nebo otcem dítěte o převzetí dítěte do péče (lze ji uzavřít s účinkem na dobu nejdříve od počátku 7. týdne po porodu dítěte). Tato podmínka se týká zaměstnanců i OSVČ pro které platí, že její nemocenské pojištění musí trvat alespoň 180 kalendářních dnů v posledním roce před začátkem podpůrčí doby. Podpůrčí doba (doba poskytování dávky) u PPM začíná nástupem na PPM, který si pojištěnka volí v rozmezí mezi počátkem 8. až 6. týdne před očekávaným dnem porodu. Podpůrčí doba činí 28 týdnů u pojištěnky, která porodila, a to i v případě, že se jedná o zaměstnankyni, která je neprovdaná, ovdovělá, rozvedená či z jiných vážných důvodů osamělá. U pojištěnky, která porodila zároveň dvě nebo více dětí činí podpůrčí doba 37 týdnů, přičemž po uplynutí 28 týdnů podpůrčí doby PPM náleží, jen jestliže pojištěnka dále pečuje alespoň o dvě z těchto dětí. U pojištěnce, pokud převzal dítě do péče (na základě rozhodnutí příslušného orgánu, z důvodu úmrtí matky, z důvodu dlouhodobého závažného onemocnění matky nebo na základě dohody) činí podpůrčí doba 22 týdnů. Pokud tento pojištěnec pečuje zároveň o dvě nebo více dětí, činí podpůrčí doba 31 týdnů. [1]

3.2.4. Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství (VPTM)

Vyrovňovací příspěvek se poskytuje těhotné zaměstnankyni, nikoliv OSVČ, do konce 9. měsíce po porodu, pokud vykonávala práci, která je těmto ženám zakázána. (seznam prací zakázaných těhotným ženám a matkám do konce devátého měsíce po porodu obsahuje vyhláška č. 288/2003 Sb.) Poskytuje se rovněž těhotné ženě, která vykonávala práci ohrožující podle lékařského posudku její těhotenství nebo zaměstnankyni, která kojí. Základní podmínkou nároku na tuto dávku je, že zaměstnankyně byla z důvodu těhotenství a mateřství dočasně převedena na jinou práci a z ní má bez svého zavinění nižší výdělek. Rozdíl mezi původním denním vyměřovacím základem a průměrným příjmem po převedení na jinou práci je výší vyrovnávacího

příspěvku v těhotenství a mateřství. Vyplácí se za kalendářní dny, v nichž trvalo převedení na jinou práci nebo ustanovení na jiné služební místo. Těhotné zaměstnankyni nebo příslušnici se vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství vyplácí nejdéle do počátku šestého týdne před očekávaným dnem porodu. Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství mohou dostat ty ženy, které jsou účastny nemocenského pojištění. Na tuto dávku nemají nárok ženy činné na základě dohody o pracovní činnosti, ženy vykonávající zaměstnání malého rozsahu, dobrovolné pracovnice pečovatelské služby, OSVČ a zahraniční zaměstnanci. Z důvodu mateřství se vyrovnávací příspěvek poskytuje do konce 9. měsíce po porodu a u žen, které kojí, pak po dobu kojení. [1,9]

3.3. Výpočet dávek nemocenského pojištění

Dávky nemocenského pojištění se vypočítávají u zaměstnanců a u OSVČ jednotnou sazbou ve výši 60 % (v roce 2009 činila sazba 70 %). Nezáleží tedy na délce trvání dočasné pracovní neschopnosti, dávka bude po celou dobu vyplácena v jednotné výši. Dávky nemocenského pojištění se vypočítávají z denního vyměřovacího základu (DVZ) a rozhodným obdobím je 12 kalendářních měsíců před vznikem nároku na dávku. Příjmy (vyměřovací základy) v tomto období se sečtou, vydělí se počtem kalendářních dnů v rozhodném období a získaná částka tvoří DVZ, ze kterého se počítají dávky nemocenského pojištění. DVZ pro výpočet dávek nemocenského pojištění se určitým způsobem redukuje. K 01.01.2010 se změnila redukční hranice pro úpravu DVZ v závislosti na vývoji výše průměrné mzdy.

Výpočet dávek nemocenského pojištění bude následující:

- 90 % z částky do 1. redukční hranice, která činí 791,- Kč,
- 60 % z částky mezi 1. a 2. redukční hranicí, která činí 1.186,- Kč,
- 30 % z částky mezi 2. a 3. redukční hranicí, která činí 2.371,- Kč,
- nad 3. redukční hranici se k příjmu nepřihlíží.

DVZ se u PPM redukuje do částky první redukční hranice stejně jako u nemocenského a ošetřovného, tedy sazbou ve výši 90 %. Stejná úprava se použije i pro redukcí DVZ při výpočtu vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství.

3.3.1. Výše dávek nemocenského pojištění

Výše nemocenské za kalendářní den činí 60 % z redukovaného DVZ od 15. dne a po celou dobu trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény. Výše peněžité pomoci v mateřství i ošetřovného činí 60 % redukovaného DVZ. Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství se stanoví jako rozdíl mezi původním DVZ a průměrným příjmem po převedení na jinou práci. DVZ se stanoví stejným způsobem jako u PPM, a to ke dni převedení zaměstnankyně na jinou práci. Průměr započitatelných příjmů připadajících na jeden kalendářní den v jednotlivých kalendářních měsících po převedení na jinou práci se zjistí tak, že se její započitatelný příjem v kalendářním měsíci dělí počtem kalendářních dnů v tomto měsíci.

3.3.2. Příklady výpočtu dávek nemocenského pojištění

Výpočet nemocenského v roce 2010 při průměrné mzdě 23.000 Kč:

Vyměřovací základ pojištěnce v rozhodném období byl 276.000 Kč. Denní vyměřovací základ před redukcí činí 756,16 Kč (276.000 Kč : 365 dnů). Z částky do první redukční hranice, která je v roce 2010 stanovena ve výši 791 Kč, se u nemocenského započte 90 %, do druhé redukční hranice, která činí 1.186 Kč, 60 %, do třetí redukční hranice ve výši 2.371 Kč 30 % a k částce nad tuto redukční hranici se nepřihlíží. Částka 756,16 Kč x 90 % = 681 x 60 % = 409 Kč.

*Nemocenské činí od 15. kalendářního dne trvání pracovní neschopnosti po celou dobu trvání této pracovní neschopnosti **409 Kč za kalendářní den.***

Výpočet maximálního nemocenského v roce 2010:

Vyměřovací základ zaměstnance v rozhodném období byl 865.380 Kč. Denní vyměřovací základ před redukcí činí 2.370,90 Kč (865.380 Kč : 365 dnů). Z částky do první redukční hranice se započte 90 % (791 Kč x 90 % = 711,90 Kč), do druhé redukční hranice se započte 60 % (1.186 Kč – 791 Kč = 395 Kč x 60 % = 237 Kč) a do třetí redukční hranice 30 % (2.371 Kč – 1.186 Kč = 1.185 Kč x 30 % = 355,50 Kč).

Maximální denní výše nemocenského je za uvedené období **783 Kč** (1.305 Kč x 60 %) po celou dobu trvání této pracovní neschopnosti. [1]

3.4. Posuzování zdravotního stavu pro účely nemocenského pojištění

Posuzování zdravotního stavu pojištěnců a dalších osob pro účely nemocenského pojištění zahrnuje posuzování dočasné pracovní neschopnosti, pracovní neschopnosti po uplynutí podpůrní doby a zdravotního stavu pro účely poskytování peněžité pomoci v mateřství, ošetřovného a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství. Dalšími osobami, jejichž zdravotní stav musí být posuzován pro účely nemocenského pojištění, se rozumí osoby, které samy nejsou pojištěnci anebo neuplatňují nárok na dávku, avšak posouzení jejich zdravotního stavu je nutné pro rozhodování o nároku pojištěnce na dávku nemocenského pojištění. Nejčastěji bude u „dalších osob“ posuzován zdravotní stav pro účely ošetřovného, a to u dětí do 10 let věku, u osoby, která o dítě ve věku do 10 let pečuje a z důvodu onemocnění o ně pečovat nemůže.

Zdravotní stav posuzují ošetřující lékaři v rozsahu své odbornosti. Ošetřujícím lékařem se v souvislosti se zákonem o nemocenském pojištění rozumí zdravotnické zařízení, jehož lékaři poskytují pojištěnci nebo jiné posuzované osobě ambulantní, ústavní nebo lázeňskou péči. Nepatří sem zařízení záchranné a pohotovostní služby a zařízení závodní preventivní péče při ošetřování pojištěnce v rámci první pomoci, pokud má oprávnění k léčebné péči. Pracovní schopnost po uplynutí podpůrní doby posuzují posudkoví lékaři České správy sociálního zabezpečení. [1,9]

3.4.1. Dočasná pracovní neschopnost (DPN)

Dočasná pracovní neschopnost je stav, kdy pojištěnec kvůli poruše zdraví nebo z jiných zákonem stanovených důvodů nemůže vykonávat dosavadní pojištěnou činnost.

Pokud porucha zdraví trvá déle než 180 kalendářních dní, pak se DPN rozumí také stav, kdy pojištěnec nemůže vykonávat i jinou než dosavadní pojištěnou činnost. Z těchto důvodů po uplynutí 180 kalendářních dnů DPN má ošetřující lékař povinnost posoudit, zda je zdravotní stav posuzovaného stabilizovaný, tj. na takové úrovni, která pojištěnci umožňuje vykonávat dosavadní nebo jinou činnost bez zhoršení zdravotního stavu. V případě, že je zdravotní stav stabilizovaný, je povinen ošetřující lékař DPN ukončit. Může dojít k situaci, že k udržení stabilizace zdravotního stavu je třeba určitá léčba nebo pracovní omezení. Ke schopnosti dočasně praceneschopného vykonávat dosavadní pojištěnou činnost se proto na podkladě žádosti ošetřujícího lékaře vyjadřuje lékař závodní preventivní péče.

Hlášení o vzniku DPN a hlášení o ukončení DPN ošetřující lékař zasílá příslušné Okresní správě sociálního zabezpečení (OSSZ), popř. jinému příslušnému orgánu nemocenského pojištění, nejpozději třetí pracovní den následující po dni, kdy bylo vydáno rozhodnutí o vzniku či ukončení. [1]

3.4.2. Režim dočasně praceneschopného pojištěnce

Stanovení režimu práce neschopného pojištěnce má zajistit účelné čerpání náhrady mzdy a nemocenského. Povinnost zdržovat se v době pracovní neschopnosti na adrese oznámené ošetřujícímu lékaři, dodržovat určené vycházky, případně provádět pracovní rehabilitaci zabezpečovanou úřadem práce je součástí léčebného režimu. Režim dočasně praceneschopného pojištěnce stanovuje ošetřující lékař při rozhodnutí o vzniku DPN a pouze lékař jej může při změně zdravotního stavu změnit. Ke změně pobytu v době PN potřebuje zaměstnanec souhlas ošetřujícího lékaře. Zaměstnanec je povinen předem prokazatelně oznámit tuto změnu zaměstnavateli, pokud k ní došlo v prvních 14 dnech trvání PN, a to ještě před tím, než změnil pobyt. [1,9]

3.4.3. Kontroly dodržování režimu práceneschopného pojištěnce

Dočasně práceneschopný pojištěnec musí umožnit kontrolu dodržování režimu dočasně práceneschopného pojištěnce, například opatřit svůj byt zvonkem a jmenovkou či uvést platnou adresu pobytu ošetřujícím lékaři. Kontroly dodržování tohoto režimu se provádějí pravidelně během celého pracovního týdne, případně i o víkendu. Kontrolují se buď namátkou vybrané osoby, nebo ti, k jejichž kontrole dá podnět ošetřující lékař. Podnět ke kontrole může dát také zaměstnavatel, který má podezření, že jeho zaměstnanec, který je dočasně práceneschopný, vykonává jinou pracovní činnost, nezdržuje se v místě pobytu nebo jiným způsobem porušuje režim dočasně práceneschopného pojištěnce.

V době prvních 14 dnů DPN, kdy zaměstnavatel vyplácí dočasně práceneschopnému zaměstnanci náhradu mzdy, může sám kontrolovat, zda se zaměstnanec zdržuje v místě pobytu, které nahlásil svému ošetřujícím lékaři, a zda dodržuje rozsah a dobu stanovených vycházek.

Pracovníci OSSZ, kteří provádějí kontroly dodržování režimu práceneschopného pojištěnce, se prokazují „Průkazem zaměstnance orgánu nemocenského pojištění pověřeného kontrolou“. Dočasně práceneschopní občané jsou povinni prokázat při kontrole svou totožnost a předložit doklad o pracovní neschopnosti, do kterého pracovník kontroly zaznamená datum, čas kontroly a svůj podpis. [1]

3.4.4. Sankce za nedodržování režimu dočasně práceneschopného pojištěnce

Pokud nemocný poruší v době trvání DPN režim stanovený ošetřujícím lékařem, může mu OSSZ nemocenské dočasně zkrátit nebo zcela odejmout, nejdéle však na sto kalendářních dnů. Obdobně má podle zákoníku práce možnost snížit nebo odejmout v prvních 14 kalendářních dnech náhradu mzdy zaměstnavatel. Právní úprava obsahuje další sankce za závažné porušení stanoveného režimu. Pokud dočasně práceneschopný pojištěnec neposkytne součinnost při kontrole, může mu OSSZ uložit též pokutu až do výše 10000 Kč. Dočasně práceneschopnému pojištěnci, který zvláště závažným způsobem poruší stanovený režim, může být za tento přestupek uložena pokuta až 20000 Kč.

O krácení či odnětí nemocenského i o uložení pokuty v případě, že došlo k porušení režimu dočasně práceneschopného pojištěnce, rozhodne příslušná OSSZ. Součástí rozhodnutí je vždy poučení o možnosti odvolání. [1]

3.5. Povinnosti zaměstnavatelů v nemocenském pojištění

Zaměstnavatel, který zaměstnává alespoň jednoho zaměstnance, je povinen plnit v nemocenském pojištění ohlašovací a oznamovací povinnosti, přijímá od svých zaměstnanců žádosti o dávky a posílá je příslušné OSSZ, spolupracuje s orgány nemocenského pojištění a platí pojistné na sociální zabezpečení.

3.5.1. Přihlášení (odhlášení) zaměstnavatele do (z) registru zaměstnavatelů

Každý zaměstnavatel je povinen se do 8 kalendářních dnů od nástupu prvního zaměstnance do zaměstnání na příslušném tiskopise přihlásit u příslušné OSSZ do registru zaměstnavatelů. Stejně tak má povinnost do 8 kalendářních dnů hlásit jakoukoliv změnu v údajích vyplněných na přihlášce do registru zaměstnavatelů. Zaměstnavatel musí rovněž na předepsaném tiskopise podávat odhlášku z registru zaměstnavatelů, a to do 8 kalendářních dnů od skončení zaměstnání posledního zaměstnance. Pokud má zaměstnavatel několik mzdových účtáren, přihlašuje je na předepsaném tiskopise do registru zaměstnavatelů samostatně, a to do 8 kalendářních dnů od jejich zřízení. Stejně termíny platí v případě hlášení změny v přihlášce či odhlášení mzdových účtáren z registru.

3.5.2. Oznámení o nástupu zaměstnance do zaměstnání

Nástup nového zaměstnance do zaměstnání oznamuje zaměstnavatel nejpozději do 8 kalendářních dnů od jeho nástupu příslušné OSSZ, a to na tiskopisu Oznámení o nástupu do zaměstnání. Pokud dojde ke změně údajů uvedených na tiskopisu (například se změní jméno nebo příjmení zaměstnance, adresa bydliště či zdravotní pojišťovna aj.), musí zaměstnavatel tyto změny nahlásit příslušné OSSZ, a to rovněž do 8 kalendářních dnů.

Při ukončení pracovního vztahu se zaměstnancem je povinností každého zaměstnavatele oznámit příslušné OSSZ ukončení zaměstnání, a to také do 8 kalendářních dnů na předepsaném tiskopisu. Zaměstnavatel může s OSSZ uzavřít dohodu o plnění této oznamovací povinnosti v souvislosti se zaměstnanci v jiné než 8 denní lhůtě.

3.5.3. Povinnosti zaměstnavatele při uplatňování nároku na dávky nemocenského pojištění

Povinností zaměstnavatele je přijímat od svých zaměstnanců, případně bývalých zaměstnanců, kteří uplatňují nárok na dávky nemocenského pojištění, žádosti o dávky nemocenského pojištění. K žádosti zaměstnavatel připojuje vyplněný tiskopis: Příloha k žádosti o nemocenské, ošetrovné nebo peněžitou pomoc v mateřství a vše neprodleně posílá příslušné OSSZ. Žádost o nemocenské zasílá zaměstnavatel příslušné OSSZ po 14 dnech trvání dočasné pracovní neschopnosti.

Podle zákona je zaměstnavatel povinen spolupracovat s orgány nemocenského pojištění. Například na jejich žádost sděluje údaje potřebné pro stanovení nároku a výše dávek nemocenského pojištění. Rovněž má povinnost poskytovat součinnost kontrolním pracovníkům Okresní správy sociálního zabezpečení. [1]

3.6. Nemocenské pojištění osob samostatně výdělečně činných (OSVČ)

Pro OSVČ je nemocenské pojištění v některých oblastech upraveno odchylně od nemocenského pojištění zaměstnanců. Základní odlišnost spočívá v dobrovolné účasti OSVČ na nemocenském pojištění bez ohledu na to, zda se jedná o OSVČ vykonávající tuto činnost jako hlavní nebo vedlejší. OSVČ se může účastnit nemocenského pojištění pouze jednou, bez ohledu na počet současně vykonávaných činností, případně spolupráci na výkonu těchto činností. [2]

Od 01.01.2009 je nemocenské pojištění OSVČ odděleno od důchodového pojištění, tzn. že OSVČ má možnost být nemocensky pojištěna, aniž by byla povinna platit zálohy na

důchodové pojištění. Nemocenské pojištění OSVČ vzniká dnem, který uvedla v přihlášce k účasti na pojištění, nejdříve však dnem, ve kterém byla přihláška podána. Pokud však OSVČ podá přihlášku k účasti na pojištění do 8 kalendářních dnů ode dne zahájení samostatné výdělečné činnosti (SVČ), vzniká pojištění dnem uvedeným v přihlášce, nejdříve však dnem zahájení SVČ.

Účast na nemocenském pojištění OSVČ zaniká dnem, od kterého se odhlásila z nemocenského pojištění, ne však dříve než dnem, ve kterém byla odhláška podána. Dále prvním dnem kalendářního měsíce, za který nebylo ve stanovené lhůtě podle zvláštního právního předpisu zapláceno pojistné, nebo sice bylo zapláceno v této lhůtě, avšak v nižší částce, než mělo být zapláceno. Zaniká nástupem výkonu trestu odnětí svobody a dále dnem, kdy nastaly skutečnosti podle § 10 odst. 6 zákona o důchodovém pojištění, tj. např. ukončení výkonu SVČ, zánik oprávnění k výkonu.

Z nemocenského pojištění OSVČ je poskytováno nemocenské a peněžité pomoci v mateřství. Neposkytuje se ošetrovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.

[1]

4. Výsledky práce a jejich diskuse

4.1. Česká republika

Česká republika je vnitrozemský stát ležící ve střední Evropě. Vznikla jako samostatný stát 01.01.1993. Svojí rozlohou 78 867 km² zaujímá 113. místo na světě. Hlavním městem je Praha. K 31.03.2010 žilo v České republice 10 509 377 obyvatel s hustotou zalidnění ve výši 133 obyvatel/km². Dle počtu obyvatel je Česká republika na 77. místě na světě. Počet pracovních neschopností je v ČR zhruba 2x vyšší než v ostatních zemích Evropské unie. [10]

4.2. Analýza vybraných ukazatelů pracovní neschopnosti

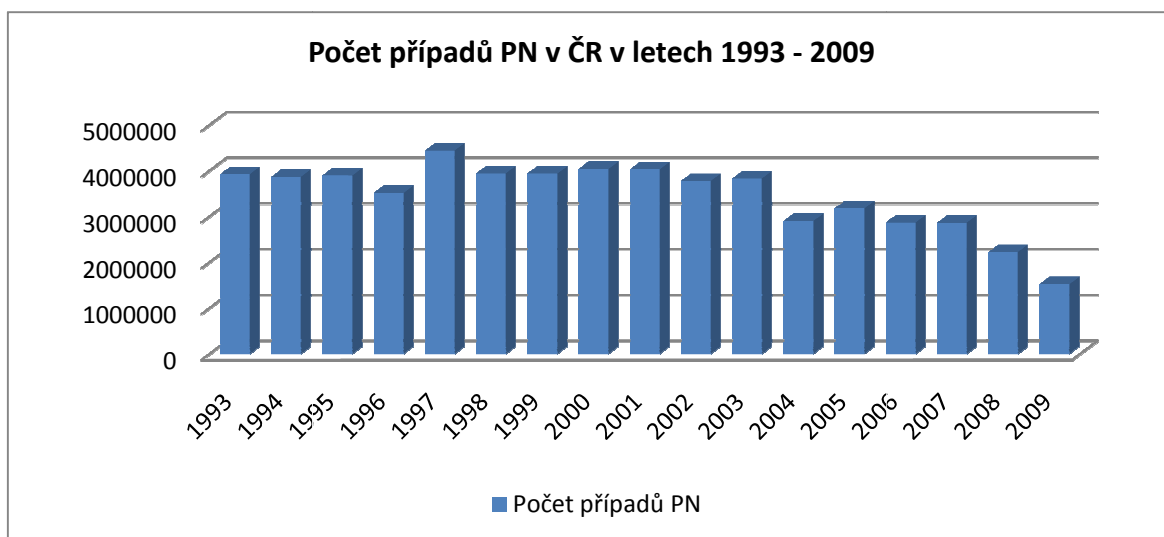
K analýzám vývoje pracovní neschopnosti v České republice jsou použity výhradně údaje České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ), která je největší finančně správní institucí státní správy České republiky. Roční objem příjmů a výdajů v roce 2009 byl ve výši téměř 704 miliard Kč. Do státního rozpočtu ČSSZ přispívá více než jednou třetinou příjmů a to výběrem pojistného na sociální zabezpečení (ve kterém je zahrnuto nemocenské a důchodové pojištění) a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Jako organizační složka státu je podřízena Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR.

ČSSZ zabezpečuje získávání a zpracování údajů o dávkách nemocenského a důchodového pojištění pro statistické účely, které poskytuje státním orgánům, orgánům územní samosprávy i veřejnosti. Jednou z významných činností ČSSZ je výplata dávek nemocenského pojištění (nemocenské, ošetřovné, peněžitá pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství) a s tím spojené sledování pracovní neschopnosti v ČR.

Jelikož Česká republika, jako samostatný stát, vznikla k 01.01.1993, lze získat statistické údaje o pracovní neschopnosti v naší republice nejdříve od tohoto data.

4.2.1. Vývoj pracovní neschopnosti v České republice podle počtu ukončených případů pracovní neschopnosti

Graf č. 4. 1 – Počet případů pracovní neschopnosti v České republice

Zdroj: vlastní zpracování

Pracovní neschopnost obyvatelstva České republiky vykazuje od roku 2007 značný pokles. Nejvyšší počet ukončených případů pracovní neschopnosti byl zaznamenán v roce 1997 ve výši 4 442 443 případů. Naopak nejnižší stav evidujeme v roce 2009 a to ve výši 1 526 014 ukončených případů pracovní neschopnosti.

K uvedenému poklesu došlo pravděpodobně nejen neustále se zlepšující zdravotní péčí, propagací zdravého životního stylu a narůstajícím blahobytem společnosti, ale také z důvodu legislativní úpravy systému nemocenského pojištění. Do 31.12.2008 nemocenské pojištění zaměstnanců organizací s více než 25 zaměstnanci zajišťoval zaměstnavatel, který také nemocenské dávky vyplácel. Od 01.01.2009 vstoupil v platnost nový zákon č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění. Z ustanovení tohoto zákona nově vyplývá, že od roku 2009, od 15. dne pracovní neschopnosti nemocenské pojištění zaměstnanců evidují a vyplácí příslušné Okresní správy sociálního zabezpečení.

Současně se změnila i výše poskytovaných dávek nemocenského pojištění, které byly do roku 2008 odstupňovány podle délky pracovní neschopnosti a stanoveny z denního vyměřovacího základu.

Výše nemocenské za kalendářní den činila:

- 60% denního vyměřovacího základu do 30. kalendářního dne pracovní neschopnosti,
- 66% denního vyměřovacího základu od 31. kalendářního dne pracovní neschopnosti do 60. kalendářního dne pracovní neschopnosti,
- 72% denního vyměřovacího základu od 61. kalendářního dne pracovní neschopnosti.

[7]

Od roku 2009 byl způsob výplaty dávek nemocenského pojištění rozdělen tak, že prvních 14 dní vyplácel, tzv. náhradu mzdy, zaměstnavatel a od 15. dne přecházela výplata nemocenských dávek na příslušnou Okresní správu sociálního zabezpečení. Náhrada mzdy se vyplácela od 4. dne pracovní neschopnosti do 14. dne a náležela jen za pracovní dny a za svátky připadající na pracovní dny. Výše náhrady mzdy činila 60% redukováného průměru výdělku. [8]

Od 15. dne pracovní neschopnosti vyplácela nemocenské dávky Okresní správa sociálního zabezpečení a to bez ohledu na délku pracovní neschopnosti v jednotné výši 60% denního vyměřovacího základu.

Po zhodnocení vizuální analýzy, která nastínila základní informace o dané časové řadě, již je statistické sledování pracovní neschopnosti, se přistoupilo k hlubšímu poznání vztahů prostřednictvím elementárních charakteristik časových řad.

Jak vystihuje *graf č. 4. 1* a *tabulka č. 4. 1* vývoj pracovní neschopnosti od roku 1993 do roku 2004 vykazuje značně kolísavou tendenci. Od roku 2005 do 2009 je patrná výrazná sestupná tendence pracovních neschopností v České republice. Nejvyšší absolutní přírůstek připadl na rok 1997, kdy pracovní neschopnost stoupla o 924 tisíc případů oproti roku předešlému, což v relativním přírůstku činilo 20,8% navýšení. Naopak nejmenší absolutní přírůstek nastal v roce 2009, kdy oproti roku 2008 klesl počet případů pracovní

neschopnosti o 698 tisíc, což v relativním přírůstku znamenalo pokles o 45,7%. Průměrné tempo růstu uvedené časové řady je 0,952 a celková relativní změna, neboli bazický index je 0,389.

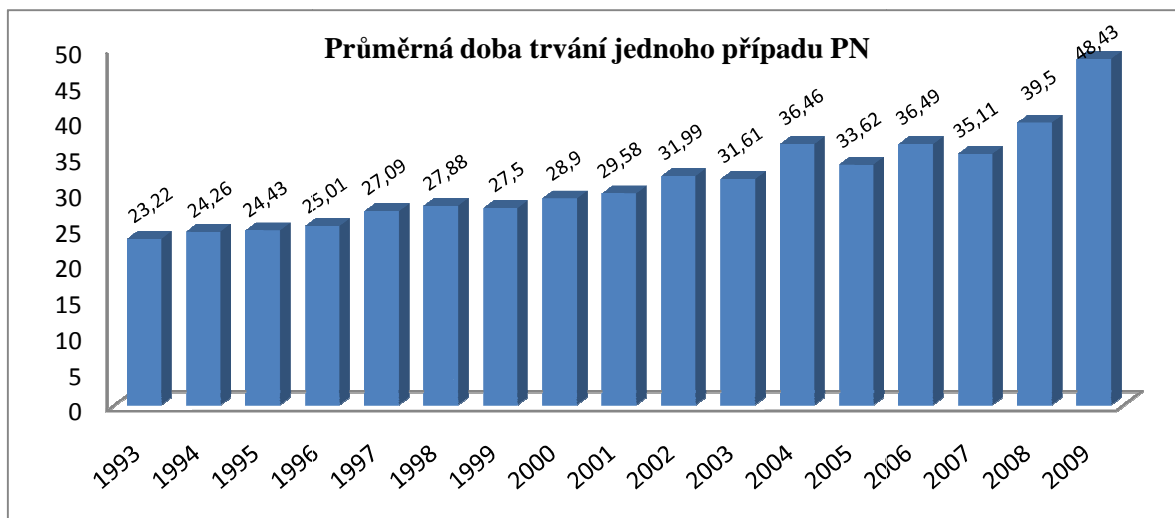
Tabulka č. 4.1 - Ukončené případy pracovní neschopnosti v základních charakteristikách časové řady

Základní charakteristiky časové řady ukončených případů pracovní neschopnosti v letech 1993 – 2009 v ČR					
Rok	Počet PN	První absolutní diference	Relativní přírůstek %	Druhá absolutní diference	Tempo růstu
1993	3925	-	-	-	-
1994	3867	-58	-1,5	-	0,985
1995	3900	33	0,8	91	1,009
1996	3518	-382	-10,9	-415	0,902
1997	4442	924	20,8	1306	1,262
1998	3942	-500	-12,7	-1424	0,887
1999	3941	-1	-0,03	-499	0,999
2000	4041	100	2,5	101	1,025
2001	4031	-10	-0,2	-110	0,998
2002	3777	-254	-6,7	244	0,937
2003	3830	53	1,4	307	1,014
2004	2906	-924	-31,8	-977	0,759
2005	3185	279	8,8	1203	1,096
2006	2870	-315	-11	-594	0,901
2007	2865	-5	-0,17	310	0,998
2008	2224	-641	-28,8	636	0,776
2009	1526	-698	-45,7	57	0,686

Zdroj: vlastní zpracování

4.2.2. Vývoj pracovní neschopnosti v České republice podle průměrné doby trvání jednoho případu pracovní neschopnosti v letech 1993 - 2009

Graf č. 4. 2 – Průměrná doba trvání jednoho případu pracovní neschopnosti

Zdroj: vlastní zpracování

Z uvedeného grafu č. 4. 2 je zřejmé, že průměrná délka trvání jednoho případu pracovní neschopnosti se v České republice prodlužuje. Nejnižší hodnota délky pracovní neschopnosti byla v roce 1993 a to průměrně 23,22 dne. Naopak extrémní nárůst je sledován v roce 2009 a to až na průměrnou výši 48,43 dnů trvání jedné pracovní neschopnosti. V časové řadě 1993 – 2009 je analyzováno navýšení o 48%.

Na základě zjištěných hodnot dlouhodobého vývoje pracovní neschopnosti a dle grafu č. 4. 1 a grafu č. 4. 2 je možné zhodnotit, že počty případů pracovní neschopnosti klesají, avšak průměrná délka trvání jednoho případu pracovní neschopnosti se výrazně prodlužuje. Z toho lze usoudit, že lidé v případě krátkodobých pracovních neschopností (např. nachlazení, chřipka, angína aj.) čerpají dávky nemocenského pojištění minimálně. Z větší části může být příčinou také stránka finanční, jelikož vlivem změny zákona a stanovením novým způsobem výpočtu nemocenské formou náhrady mzdy za prvních 14 dní, již nedosahují peněžní dávky takové výše, která byla do roku 2008. Případně se nabízí možnost nahradit krátkodobou absencí ze zdravotních důvodů čerpáním řádné dovolené nebo neplaceného volna. Není vyloučeno, že z obavy ze ztráty zaměstnání nebo

z finančních důvodů zaměstnanci pracovní neschopnosti nevyužívají, případně krátkodobé nemoci přecházejí.

4.3. Objem vyplacených dávek nemocenského pojištění

Tabulka č. 4. 2 – Objem vyplacených dávek nemocenského pojištění

Objem vyplacených dávek nemocenského pojištění v letech 2003 -2009 v České republice (v Kč)					
Rok	Nemocenské dávky	Ošetřování člena rodiny	Peněžitá pomoc v mateřství	Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství	Dávky nemocenského pojištění CELKEM
2003	29 523 313 720	1 003 960 970	3 773 687 426	5 595 519	34 306 557 635
2004	24 704 499 463	730 075 499	4 123 336 628	5 331 235	29 563 242 825
2005	26 258 125 303	818 737 249	4 578 903 956	4 492 063	31 660 258 571
2006	26 962 635 796	824 982 860	4 981 485 707	4 249 161	32 773 353 524
2007	27 880 800 788	893 365 858	5 892 890 342	3 847 261	34 670 904 249
2008	24 769 072 712	811 271 838	6 296 831 397	4 433 469	31 881 609 416
2009	18 214 720 171	729 070 474	7 084 389 932	5 169 757	26 033 350 334

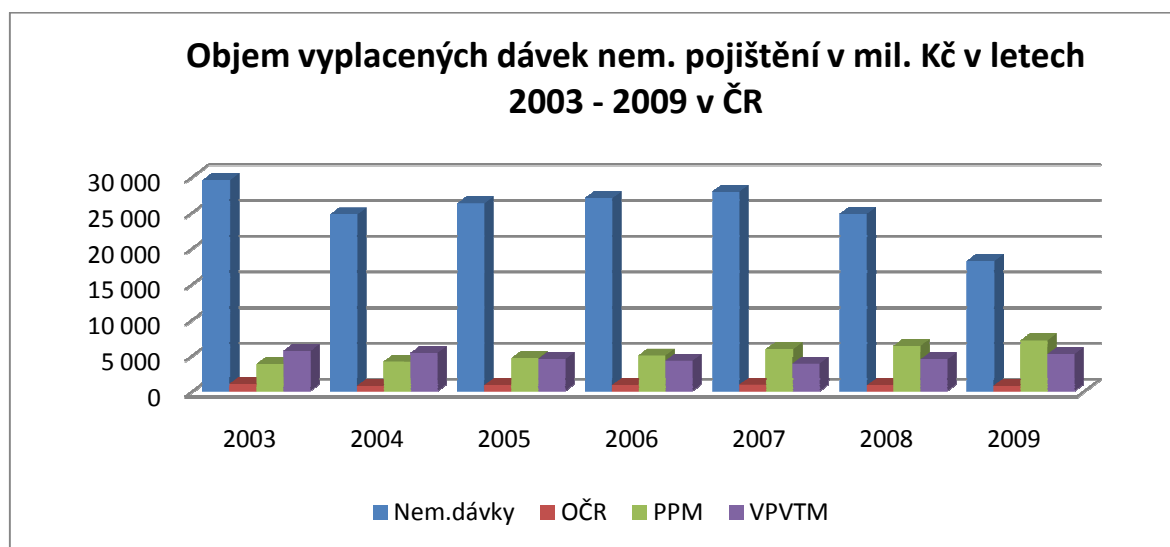
Zdroj: vlastní zpracování

Celkový objem výdajů ČSSZ na jednotlivé dávky nemocenského pojištění v letech 2003 – 2009 analyzuje *tabulka č. 4. 2* a *graf č. 4. 3*.

Obecně lze zhodnotit, že celková výše vyplacených dávek nemocenského pojištění má ve sledovaných letech tendenci kolísavou. Podobný průběh je zaznamenán u výplaty

nemocenských dávek, ošetřování člena rodiny a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství. Pouze peněžítá pomoc v mateřství vykazuje v objemu vyplacených dávek tendenci rostoucí, která je způsobena značným nárůstem živě narozených dětí v ČR v časové řadě 2003 – 2009 (viz. Příloha č. 1 – Narození a zemřelí v letech 1950 – 2009).

Graf č. 4. 3 – Objem vyplacených dávek nemocenského pojištění

Zdroj: vlastní zpracování

4.4. Počet ukončených případů pracovní neschopnosti v letech 2003 – 2009 podle věkových skupin a pohlaví

V níže uvedené tabulce č. 4. 3 je hodnocen počet ukončených případů pracovních neschopností v letech 2003 – 2009 podle věkových skupin a pohlaví. Posuzován je počet ukončených případů PN v jednotlivých letech s členěním na muže vs. ženy dle věkových kategorií.

U mužů je analyzován nejvyšší počet ukončených případů PN za celou časovou řadu ve věkové kategorii 20 – 29 let. Naopak ženy nejvíce čerpaly pracovní neschopnost od roku 2005 ve věkové kategorii 30 – 39 let.

Nejmenší počet ukončených případů pracovní neschopnosti u mužů vykazuje věková skupina 60 let a více, u žen byl nejmenší počet pracovní neschopnosti vystaven ve věkové skupině do 20 let.

Tabulka č. 4. 3 – Počet ukončených pracovních neschopností MUŽI vs. ŽENY

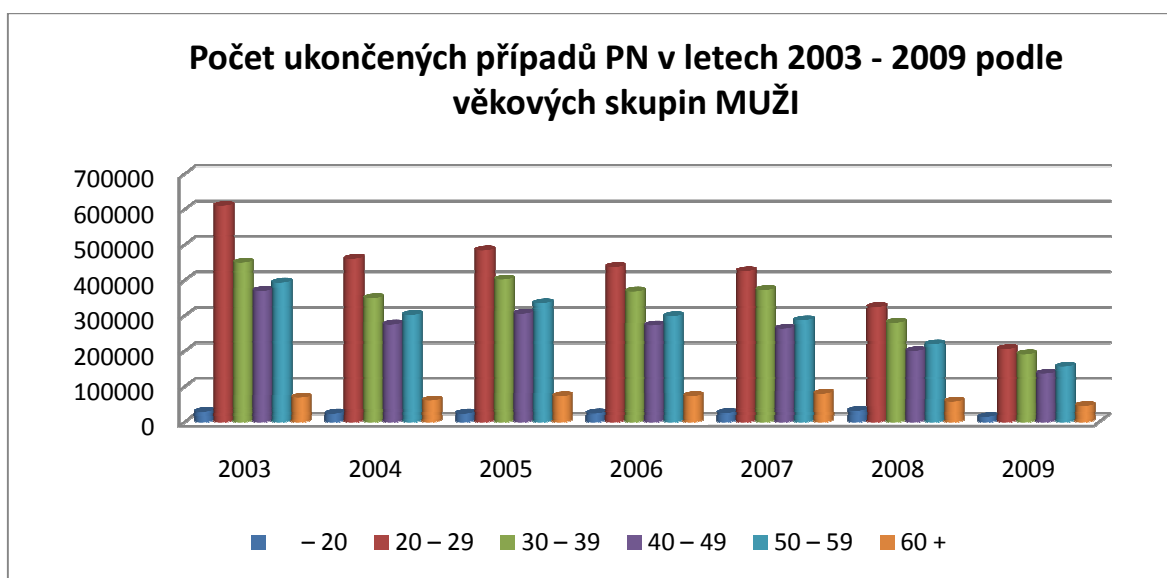
M U Ž I								
věk	počet ukončených pracovních neschopností v letech							celkem
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
– 20	28 868	23 892	23 866	24 462	25 663	31 400	14 505	172 656
20 – 29	610 240	460 946	484 470	437 487	425 768	324 582	206 265	2 949 758
30 – 39	449 656	349 424	402 214	368 432	372 472	280 051	190 869	2 413 118
40 – 49	369 694	275 329	305 766	272 318	263 588	200 474	136 372	1 823 541
50 – 59	393 450	302 372	335 365	298 872	287 298	219 400	156 250	1 993 007
60 +	68 690	60 716	72 782	73 244	79 694	57 511	45 592	458 229
celkem	1 920 598	1 472 679	1 624 463	1 474 815	1 454 483	1 113 418	749 853	9 810 303

Ž E N Y								
věk	počet ukončených pracovních neschopností v letech							celkem
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
– 20	24 010	18 043	16 469	16 735	18 044	21 842	10 126	125 269
20 – 29	499 230	369 513	379 342	333 831	329 613	258 671	181 025	2 351 225
30 – 39	454 815	343 155	387 331	354 915	364 322	286 898	202 428	2 393 864
40 – 49	474 219	347 901	379 323	330 758	332 512	264 300	180 578	2 309 591
50 – 59	418 310	324 229	363 443	326 919	331 323	253 152	181 755	2 199 131
60 +	38 556	30 629	34 886	32 288	34 904	25 633	20 249	217 145
celkem	1 909 140	1 433 470	1 560 794	1 395 446	1 410 718	1 110 496	776 161	9 596 225

Zdroj: vlastní zpracování

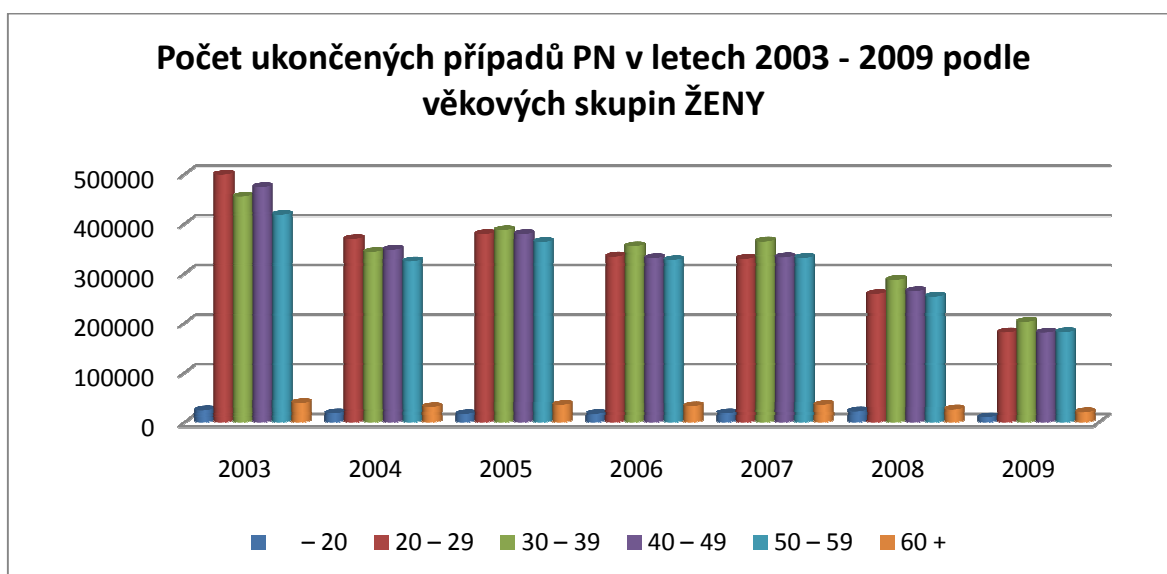
V období 2003 – 2008 byl celkový počet pracovních neschopností (za všechny věkové kategorie) vždy vyšší u mužů – graf č. 4. 4. Naopak v roce 2009 bylo více ukončených případů pracovních neschopností u žen - graf č. 4. 5.

Graf č. 4. 4 - Počet ukončených pracovních neschopností MUŽI

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4. 5 - Počet ukončených pracovních neschopností ŽENY

Zdroj: vlastní zpracování

4.5. Vývoj pracovní neschopnosti ve Středočeském a Moravskoslezském kraji

Česká správa sociálního zabezpečení zahájila evidenci pracovních neschopností podle územního rozdělení na jednotlivé kraje České republiky, až po oficiálním zrušení okresních úřadů. Tímto rokem tedy započala analýza pracovní neschopnosti za jednotlivé kraje České republiky: Jihočeský, Jihomoravský, Karlovarský, Královéhradecký, Liberecký, Moravskoslezský, Olomoucký, Pardubický, Plzeňský, Středočeský, Ústecký, Vysočina a Zlínský. Zvlášť jsou posuzována: hlavní město Praha a Brno.

Další sledování vývoje pracovní neschopnosti bude zaměřeno na kraje Středočeský a Moravskoslezský, které jsou srovnatelné z hlediska počtu obyvatel.

4.5.1. Středočeský kraj

Středočeský kraj je největším samostatným územně správním celkem České republiky. Jeho rozloha 11 014 km² zabírá téměř 14% území České republiky. K 01.01.2008 měl Středočeský kraj 1 201 827 obyvatel. Tento velice různorodý region v centrální části Čech, obklopuje hlavní město Prahu. Na rozdíl od ostatních krajů leží jeho sídlo v kraji sousedním, na území Prahy.

Pro Středočeský kraj je charakteristická rozvinutá zemědělská i průmyslová výroba. Zemědělská výroba těží z vynikajících přírodních podmínek v severovýchodní části kraje. Kraj vyniká hlavně rostlinnou výrobou, pěstováním pšenice, ječmene, cukrovky, v příměstských částech pěstováním ovoce, zeleniny a květin.

Stěžejními průmyslovými odvětvími jsou strojírenství, chemie a potravinářství. Škoda Auto, a.s. Mladá Boleslav je podnikem celostátního významu, pokračuje i výroba malých aut v TPCA Czech, s.r.o. Kolín. Několika významnějšími podniky je zastoupeno i sklářství, keramika a polygrafie. Ústup zaznamenaly dříve tradiční obory těžba uhlí, ocelářství a kožedělný průmysl.

Ve srovnání s odvětvovou strukturou zaměstnanosti v České republice je v kraji nadprůměrně zastoupena průmyslová výroba a zemědělství, naopak podíl stavebnictví a služeb na celkové zaměstnanosti je nižší, oblast služeb však vykazuje v posledních letech progresivní růst. [13]

4.5.2. Moravskoslezský kraj

Moravskoslezský kraj leží v severovýchodní části České republiky. Sousedí se Zlínským a Olomouckým krajem. Na severu a východě sdílí hranice s Polskem, na jihovýchodě se Slovenskou republikou. Jeho rozloha je 5 426 km² a k 01.01.2009 vykazoval 1 250 255 obyvatel s hustotou zalidnění 230 obyvatel/km².

Z hospodářského hlediska kraj od minulosti patří ke stěžejním průmyslovým lokalitám České republiky, což je dáno především tím, že je významným nalezištěm černého uhlí, které podmínilo rozvoj dalších průmyslových odvětví, jako hutnictví, chemický průmysl a strojírenství. Kromě toho se zde vyskytují ložiska zemního plynu, vápence, žuly, mramoru, břidlice, sádrovce, cihlářské jíly, písek a šterkopísek.

V současné době je postupně těžký průmysl nahrazován lehkým průmyslem a službami. Dochází k podstatnému zlepšení stavu životního prostředí vlivem poklesu průmyslové výroby, používáním šetrnějších technologií a značnými investicemi do ekologických opatření. Kraj zaznamenává významný rozvoj v průmyslu automobilovém, informačních technologiích, elektrotechnice, specializovaných službách pro firmy (zejména inženýrských, poradenských a výzkumných) a výrobě chemických látek, přípravků, léčiv a chemických vláken. V průmyslu je v regionu zaměstnána více než třetina osob, která se podílí bezmála na polovině regionálního produktu.

V zemědělské oblasti je reliéf krajiny vhodný především k pastevectví, pěstování obilovin a brambor. Největší podíl zemědělských subjektů v kraji se nachází v Bruntálském a Opavském okrese. Odvětvová struktura kraje přináší v současnosti nemalé problémy, jež jsou spojeny zejména s vyšší mírou nezaměstnanosti. Vysokou míru nezaměstnanosti vykazují okresy Bruntál a Karviná, které zaujímají jedny z posledních

míst mezi všemi okresy v ČR. Vskutku palčivým problémem je pak podíl dlouhodobě nezaměstnaných (déle než 12 měsíců) na celkovém počtu nezaměstnaných, který je v tomto kraji výrazně vyšší než celorepublikový průměr. Moravskoslezský kraj velmi usiluje o očištění svého označení, které je spjato s termínem „černá Ostrava“ a vynakládá nemalé prostředky na zajištění zlepšení ovzduší a celkové ochrany životního prostředí. [12]

Tabulka č. 4. 4 – Vývoj pracovní neschopnosti v ČR (členění dle krajů)

Vývoj pracovní neschopnosti v ČR dle krajů v letech 2004 - 2009 podle ukončených případů pracovní neschopnosti						
Kraj	Počet ukončených případů pracovní neschopnosti v letech					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Jihočeský	193 844	212 776	187 179	186 632	147 646	98 744
Jihomoravský	202 135	222 659	202 979	202 234	160 099	102 062
Karlovarský	89 785	96 477	85 802	85 491	74 243	46 011
Královéhradecký	171 904	187 914	165 623	165 880	128 636	84 013
Liberecký	139 557	152 130	136 567	137 007	104 387	68 605
Moravskoslezský	331 590	366 438	332 485	331 744	262 229	173 377
Brno	113 444	124 921	116 779	118 265	93 956	65 369
Olomoucký	180 610	190 564	173 249	172 777	136 370	87 604
Pardubický	149 180	163 877	149 715	149 330	121 373	75 562
Plzeňský	175 924	198 374	179 585	179 615	141 585	94 912
Praha	317 644	351 187	310 200	305 528	184 503	186 242
Středočeský	302 078	341 197	308 894	307 987	252 814	174 869
Ústecký	217 411	228 613	208 790	213 989	172 326	111 199
Vysočina	146 850	164 569	146 075	145 425	111 899	72 790
Zlínský	171 490	183 561	166 339	163 297	131 848	84 655
Celkem	2 903 446	3 185 257	2 870 261	2 865 201	2 223 914	1 526 014

Zdroj: vlastní zpracování

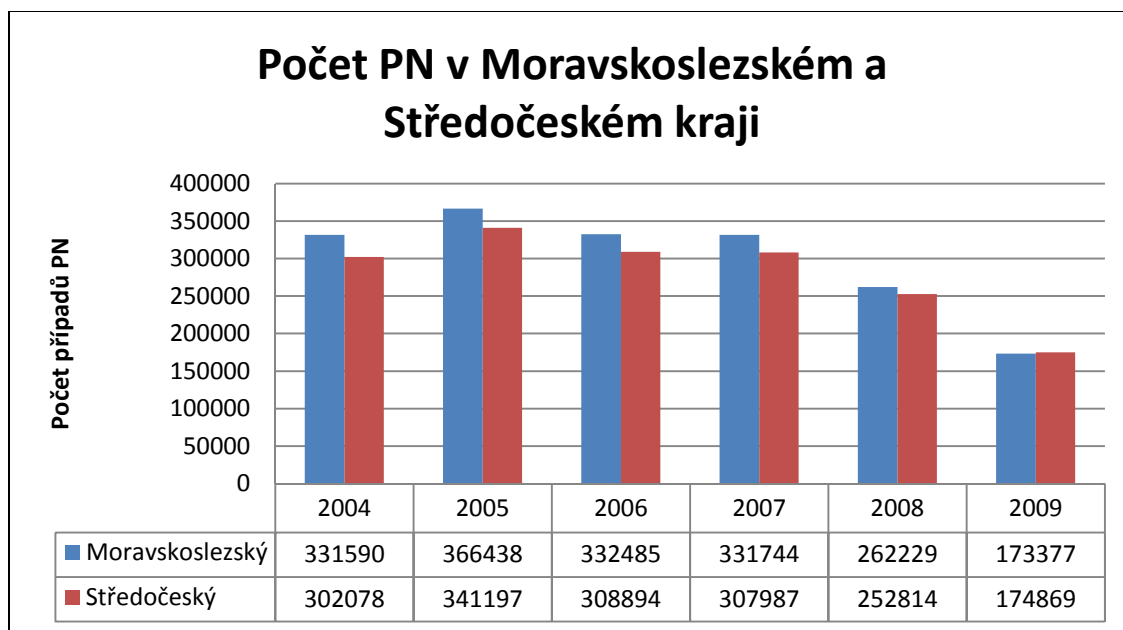
Vývoj počtu pracovních neschopností v jednotlivých krajích České republiky vystihuje výše uvedená *tabulka č. 4. 4.* Ze dvou sledovaných krajů – Středočeského a Moravskoslezského, byl nejvyšší počet pracovních neschopností zaznamenán v roce 2005 v Moravskoslezském kraji ve výši 366 438 ukončených případů a nejnižší v roce 2009 taktéž v Moravskoslezském kraji ve výši 173 377 ukončených případů pracovních neschopností. V rozmezí let 2005 – 2009 byl v Moravskoslezském kraji pokles pracovních neschopností o 47,31%.

Z časové řady krajů České republiky (a samostatně hodnocených měst Prahy a Brna) v letech 2004 – 2009 je u všech evidován značný pokles pracovních neschopností. Přesto kraj Moravskoslezský v tomto období (kromě roku 2009) vykazuje absolutně nejvyšší počty ukončených případů pracovní neschopnosti ve srovnání s ostatními kraji ČR. Uvedenou situaci je možné zdůvodnit nejen vysokou nezaměstnaností, ale i často zhoršeným stavem ovzduší, který tuto oblast často postihuje.

Kraj Středočeský byl v letech 2004 – 2006 v ukončených případech PN na třetím místě za krajem Moravskoslezským a hlavním městem Prahou. V letech 2007 a 2008 byl u tohoto kraje zaznamenán vyšší nárůst případů pracovní neschopnosti než v Praze. A v roce 2009 byl Středočeský kraj na prvním místě s absolutně nejvyšším počtem případů pracovní neschopnosti v rámci celé České republiky.

V níže uvedeném *grafu č. 4. 6* je zachycen vývoj počtu ukončených případů pracovních neschopností za srovnávané kraje Moravskoslezský a Středočeský. Na základě vizuálního hodnocení je od roku 2005 patrná klesající tendence pracovních neschopností v obou krajích. V kraji Moravskoslezském je kromě roku 2009 zřetelná vždy vyšší hodnota případů pracovní neschopnosti.

Graf č. 4. 6 – Vývoj pracovní neschopnosti v Moravskoslezském a Středočeském kraji
v letech 2004 - 2009

Zdroj: vlastní zpracování

4.6. Modelování vývoje počtu pracovních neschopností v Moravskoslezském a Středočeském kraji

V další fázi zpracování byly časové řady počtu pracovních neschopností v krajích Moravskoslezském a Středočeském vyrovnány pomocí vhodných trendových modelů popsaných v metodické části. Pro konstrukci těchto modelů byla použita časová řada z referenčního období 2004 – 2009. Výpočty byly realizovány pomocí statistického programového systému SAS.

4.6.1. Vyrovnání počtu časových řad PN v kraji Moravskoslezském

Pro Moravskoslezský kraj systém SAS identifikoval jako vhodné trendové modely lineární trend a alternativně též kvadratický trendový model.

Lineární trendový model měl rovnici:

$$Y'_t = 410087 - 31555t$$

Z rovnice lineárního trendu vyplývá, že počet pracovních neschopností v Moravskoslezském kraji klesal v průměru o 31 555 případů za rok.

Kvalita tohoto modelu byla posouzena prostřednictvím koeficientu determinace:

$$r^2 = 0,699$$

Kvadratický trendový model, automaticky odhadnutý pomocí systému SAS, byl popsán následující rovnicí:

$$Y'_t = - 31810280 - 1322110t - 13585t^2$$

Kvalita kvadratického trendového modelu byla zhodnocena indexem determinace, který činil:

$$I^2 = 0,975$$

Kvadratický trend popisující časovou řadu počtu pracovních neschopností v Moravskoslezském kraji velmi dobře vystihl minulý vývoj počtu ukončených případů ve sledovaném období 2004 – 2009. Kvalita tohoto modelu byla vyšší než kvalita lineárního trendového modelu.

Je však třeba si uvědomit, že nelineární kvadratický model nemá ve všech případech vhodné vlastnosti pro extrapoláční využití. Je známou vlastností tohoto trendu, že je velmi ovlivňován koncovými hodnotami analyzované časové řady, které mohou způsobit značně nerealistické odhady budoucího vývoje analyzované časové řady. Z těchto důvodů byl pro tvorbu extrapoláční předpovědi počtu pracovních neschopností pro rok 2010 použit výše uvedený lineární trendový model.

Na základě lineárního trendového modelu byla stanovena následující extrapolací předpověď pro rok 2010:

$$Y'_{2010} = 189\,201$$

4.6.2. Vyrovnání počtu časových řad PN v kraji Středočeském

Pro Středočeský kraj byl taktéž jako pro kraj Moravskoslezský, identifikován systémem SAS, vhodný trendový model lineární a trendový model kvadratický.

Lineární trendový model měl rovnici:

$$Y'_t = 371517 - 25774t$$

Z rovnice lineárního trendu vyplývá, že počet pracovních neschopností ve Středočeském kraji klesal v průměru o 25 774 případů za rok.

Kvalita tohoto modelu byla posouzena prostřednictvím koeficientu determinace:

$$r^2 = 0,659$$

Kvadratický trendový model, automaticky odhadnutý pomocí systému SAS, byl pro Středočeský kraj popsán následující rovnicí:

$$Y'_t = -28176116 - 1173917t - 12086t^2$$

Kvalita kvadratického trendového modelu byla zhodnocena indexem determinace, který činil:

$$I^2 = 0,969$$

Kvadratický trend kraje Středočeského dobře vystihuje minulý vývoj pracovních neschopností v jednotlivých krajích, ale pro budoucí předpověď počtu případů pracovních neschopností vhodný není. V důsledku výrazného poklesu hodnoty analyzované časové

řady v roce 2009 oproti roku 2008, jak tento parabolický trend naznačuje, by dával pro rok 2010 velmi nerealistický odhad počtu ukončených případů pracovních neschopností. Z tohoto důvodu byl pro tvorbu uvedené předpovědi použit lineární trendový model, který sice poněkud méně, ve srovnání s kvadratickým trendem, popsal vývoj v analyzovaném období 2004 – 2009, ale má výrazně lepší extrapoláčnı vlastnosti.

Na základě lineárního trendového modelu byla stanovena následující extrapoláčnı předpověď pro rok 2010:

$$Y'_{2010} = 191\ 096$$

Odhad budoucího vývoje pracovní neschopnosti v Moravskoslezském a Středočeském kraji naznačuje mírně klesající tendenci v obou krajích. Na základě lineárního trendového modelu byla stanovena extrapoláčnı předpověď pro rok 2010 v kraji Moravskoslezském na 189 201 ukončených případů pracovních neschopností a v kraji Středočeském na 191 096 případů.

Lineární trend vystihuje vývoj analyzované časové řady 2004 – 2009 v počtu ukončených případů pracovních neschopností v Moravskoslezském kraji z téměř 70% a v kraji Středočeském z téměř 66%. Také indexy determinace v jednotlivých krajích - Moravskoslezském 0,975 a Středočeském 0,969 velmi výstižně modelují analyzovanou časovou řadu počtu ukončených případů pracovních neschopností v období 2004 – 2009.

Při interpretaci stanovených extrapoláčnıch předpovědí je třeba zdůraznit, že tyto předpovědi jsou založeny na předpokladu, že vnější podmínky, které ovlivňují vývoj analyzované časové řady počtu ukončených případů pracovních neschopností budou zůstat i v prognózovaném období přibližně stabilní. Pokud by se tyto podmínky výrazněji změnily, stávají se, nalezené trendové modely i extrapoláčnı předpovědi na nich založené, neaktuálními a je možné je interpretovat pouze jako orientační odhady.

5. Závěr

Pracovní neschopnost v České republice vykazuje značně klesající tendenci. Jednou z hlavních příčin tohoto stavu je účinnost zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Záměrem tohoto zákona bylo nejen sjednotit a zjednodušit systém výplaty nemocenských dávek, ale především snížit celkový počet pracovních neschopností a současně i narůstající mandatorní výdaje ze státního rozpočtu. Vzhledem k vyplácení nemocenských dávek (v letech 2009 a 2010) za prvních 14. dní zaměstnavatelem, které probíhalo formou náhrady mzdy (od 4. dne pracovní neschopnosti a náleželo jen za pracovní dny), došlo k výraznému poklesu krátkodobých pracovních neschopností. Od 15. dne pracovní neschopnosti nemocenské pojištění zaměstnanců evidovaly a vyplácely příslušné OSSZ. Z toho lze usoudit, že lidé v případě krátkodobých pracovních neschopností čerpali dávky nemocenského pojištění minimálně nebo je nevyužívali z finančních důvodů, případně z obavy ze ztráty zaměstnání.

Oproti poklesu počtu pracovních neschopností se v České republice výrazně prodlužuje průměrná doba trvání jednoho případu pracovní neschopnosti. V časové řadě 1993 – 2009 je analyzováno navýšení průměrné doby trvání jednoho případu pracovní neschopnosti o 48%. Příčiny prodloužení délky pracovní neschopnosti je možné spatřovat především u pojištěnců s nižšími příjmy, kdy je ztracena motivace k návratu do práce. V jiných případech se zaměstnanci, kteří mají být propuštěni ze zaměstnání nechají uznat práce neschopnými (případně byli-li propuštěni učiní tak v ochranné lhůtě), jelikož nemocenské je vyšší než podpora v nezaměstnanosti. Tímto se výplata dávek nemocenského pojištění stává substitutem jiného příjmu - dávek v nezaměstnanosti.

Z objemu výdajů České správy sociální zabezpečení na dávky nemocenského pojištění v letech 2003 - 2006 lze zhodnotit, že celková výše vyplacených dávek má kolísavou tendenci. U nemocenských dávek, ošetrovného a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství je zaznamenán kolísavý průběh. Pouze u peněžité pomoci v mateřství je průběh značně rostoucí, což objasňuje srovnání s daty Českého statistického úřadu o počtech narozených dětí v letech 2003 – 2006 v ČR.

Z analýzy počtu ukončených případů pracovní neschopnosti v letech 2003 – 2009 podle věkových skupin a pohlaví je patrné, že nejvíce využívají nemocenské dávky muži ve věkové kategorii 20 – 29 let a ženy ve věkové kategorii 30 – 39 let. Naopak nejmenší počet ukončených případů pracovní neschopnosti u mužů vykazuje věková skupina 60 let a více, u žen byl nejmenší počet pracovních neschopností vystaven ve věkové kategorii do 20 let. Obecně byl celkový počet pracovních neschopností (za všechny věkové kategorie) v letech 2003 – 2008 vždy vyšší u mužů. Naopak v roce 2009 bylo více ukončených případů pracovní neschopnosti evidováno u žen.

Vývoj pracovní neschopnosti v kraji Středočeském a Moravskoslezském byl hodnocen v časové řadě 2004 – 2009. Od roku 2004 do roku 2008 byl vždy vyšší počet ukončených případů pracovní neschopnosti v kraji Moravskoslezském, který se vyznačoval absolutně nejvyšším počtem případů PN v celé České republice. V roce 2009 měl o 1492 případů pracovní neschopnosti více kraj Středočeský. Pro tvorbu předpovědi vývoje PN pro rok 2010, v obou sledovaných krajích, byl použit lineární trendový model, který naznačil mírně klesající tendenci. Počty pracovních neschopností pro rok 2010 byly odhadnuty ve Středočeském kraji na 191 096 případů a v kraji Moravskoslezském na 189 201 případů, za předpokladu, že vnější podmínky, které ovlivňují vývoj analyzované časové řady počtu ukončených případů pracovních neschopností budou zůstat i v prognózovaném období přibližně stabilní.

6. Seznam použitých zdrojů

- [1] ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ: *Sociální zabezpečení 2010*. Praha: ČSSZ, 2010. ISBN 978-80-87039-19-9
- [2] DURDISOVÁ, J. a kol.: *Sociální politika v ekonomické praxi*. Praha: Oeconomica, 2005. ISBN 80-245-0850-8
- [3] HINDLS, R. – HRONOVÁ, S. – SEGER, J.: *Statistika pro ekonomy*. Professional Publishing, 2004. ISBN 80-86419-59-2
- [4] KÁBA, B. – SVATOŠOVÁ, L.: *Statistické metody II*. Praha: PEF ČZU, 2008. ISBN 978-80-213-1736-9
- [5] KREBS, V. a kolektiv: *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-7357-050-5
- [6] SVATOŠOVÁ, L. – KÁBA, B. – PRÁŠILOVÁ, M.: *Zdroje a zpracování sociálních a ekonomických dat učební texty*. Praha: ČZU, 2005. ISBN 80-213-1189-4
- [7] ŽENÍŠKOVÁ, M.: *Nemocenské pojištění podle zákona č. 54/1956 Sb., ve znění pozdějších předpisů a komentářem a příklady*. Olomouc: ANAG, 2008. ISBN 978- 80-7263-436-1
- [8] ŽENÍŠKOVÁ, M. – PŘIB, J.: *Zákon o nemocenském pojištění s komentářem a příklady od 01.01.2009*. Olomouc: ANAG, 2009. ISBN 978-80-7263-488-0
- [9] ŽENÍŠKOVÁ, M. – PŘIB, J.: *Zákon o nemocenském pojištění s komentářem a příklady od 01.01.2010*. Olomouc: ANAG, 2010. ISBN 978-80-7263-566-5

Internetové zdroje:

- [10] Česká správa sociálního zabezpečení [online]. [cit. 2010-05-27]. Dostupné z <http://www.cssz.cz>
- [11] Český statistický úřad [online]. [cit. 2011-02-11]. Dostupné z <http://www.czso.cz>
- [12] Krajský úřad Moravskoslezského kraje [online]. [cit. 2010-05-31]. Dostupné z <http://www.kr-moravskoslezsky.cz>
- [13] Krajský úřad Středočeského kraje [online]. [cit. 2010-05-31]. Dostupné z <http://www.kr-stredocesky.cz>
- [14] Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [online]. [cit. 2010-05-27]. Dostupné z <http://www.uzis.cz>

Seznam použitých zkratk

ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
OSSZ	Okresní správa sociálního zabezpečení
OČR	Ošetřování člena rodiny
PPM	Peněžitá pomoc v mateřství
VPTM	Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
SVČ	Samostatně výdělečná činnost
DVZ	Daňový vyměřovací základ
DPN	Dočasná pracovní neschopnost
PN	Pracovní neschopnost
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad

Seznam grafů a tabulek

Graf č. 4. 1 - Počet případů pracovní neschopnosti v České republice

Graf č. 4. 2 - Průměrná doba trvání jednoho případu pracovní neschopnosti

Graf č. 4. 3 - Objem vyplacených dávek nemocenského pojištění

Graf č. 4. 4 - Počet ukončených pracovních neschopností MUŽI

Graf č. 4. 5 - Počet ukončených pracovních neschopností ŽENY

Graf č. 4. 6 - Vývoj pracovní neschopnosti v Moravskoslezském a Středočeském kraji

Tabulka č. 4. 1 - Ukončené případy pracovní neschopnosti v základních charakteristikách
časové řady

Tabulka č. 4. 2 - Objem vyplacených dávek nemocenského pojištění

Tabulka č. 4. 3 - Počet ukončených pracovních neschopností MUŽI vs. ŽENY

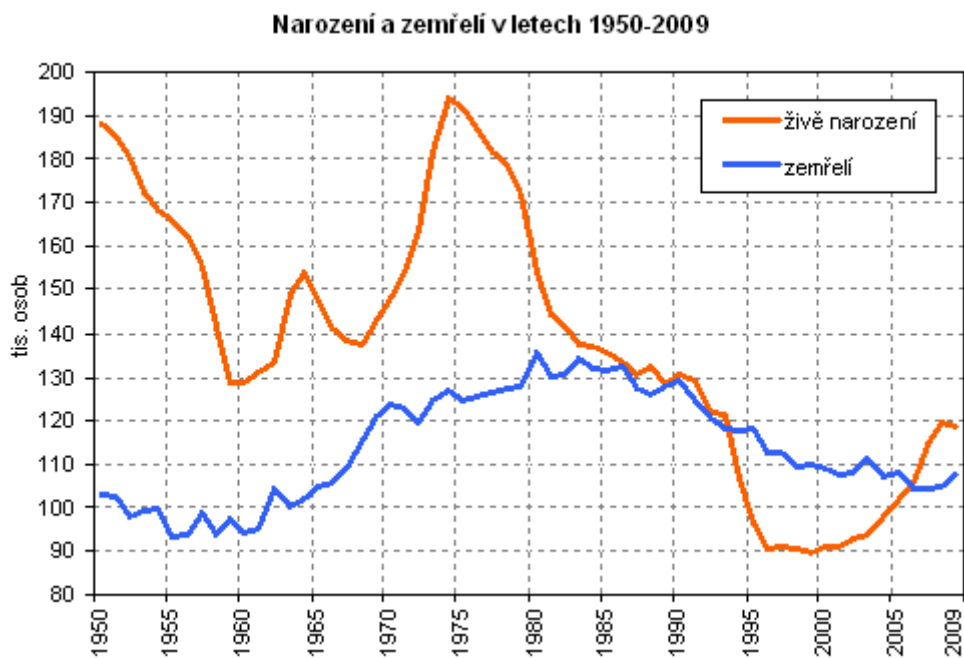
Tabulka č. 4. 4 - Vývoj pracovní neschopnosti v ČR (členění dle krajů)

7. Přílohy

Příloha č. 1 – Narození a zemřelí v letech 1950 - 2009

Příloha č. 2 - Územní srovnání Středočeského a Moravskoslezského kraje

Příloha č. 1 – Narození a zemřelí v letech 1950 – 2009

Zdroj: Český statistický úřad [online]

Dostupné z internetu: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/narozeni_a_zemreli_v letech_1950_2009
[cit. 2011-03-20]

Z výše uvedeného vyplývá, že počet narozených dětí za sledované období 2003 – 2009 vzrostl a tím i objem vyplacených dávek peněžité pomoci v mateřství.

Príloha č. 2 – Územní srovnání Středočeského a Moravskoslezského kraje

Vybrané ukazatele podle krajů v roce 2009				
Ukazatelé	Měřicí jednotka	Česká republika	Středočeský kraj	Moravskoslezský kraj
Rozloha celkem	km ²	78 864,9	11 014,9	5 426,8
zemědělská půda	%	53,7	60,3	50,8
lesní pozemky	%	33,7	27,7	35,6
Počet obcí celkem		6 249	1 145	299
se statutem města		593	82	41
Podíl městského obyvatelstva	%	70,2	54,0	75,8
Hustota obyvatelstva	osoby/km ²	133,2	113,3	229,9
Počet obyvatel (k 31. 12.)	osoby	10 506 813	1 247 533	1 247 373
Podíl cizinců na obyvatelstvu	%	4,1	4,7	1,9
Průměrný věk (k 31. 12.)	roky	40,6	40,0	40,4
Na 1 000 obyvatel				
živě narození	‰	11,3	12,3	10,6
zemřelí	‰	10,2	10,3	10,6
přistěhovalí	‰	3,8	24,6	3,9
vystěhovalí	‰	1,1	13,0	6,2
celkový přírůstek	‰	3,7	13,6	-2,3
Hrubý domácí produkt	mil. Kč	3 625 865	393 223	351 861
na 1 obyvatele	Kč	345 601	317 199	281 634
průměr ČR = 100	%	100,0	91,8	81,5
Zaměstnaní celkem	tis. osob	4 934,3	601,4	557,5
zemědělství, lesnictví a rybářství	%	3,1	2,9	2,0
průmysl	%	28,5	27,6	33,0
stavebnictví	%	10,1	10,3	9,3
Míra obecné nezaměstnanosti	%	6,7	4,4	9,7
Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnance (2008) ¹⁾	Kč	21 931	21 510	20 730
Dokončené byty		38 473	7 421	2 984
na 1 000 obyvatel		3,7	6,0	2,4
Hosté v hromadných ubytovacích zařízeních	osoby	11 985 909	645 443	585 694
nerezidenti		6 032 370	148 183	113 290
Lékaři (přepočtené osoby)	osoby	45 185	3 920	4 731
na 1 000 obyvatel		4,3	3,2	3,8
Nemocnice		191	25	18
lůžka		62 992	5 796	6 666
na 1 000 obyvatel		6,0	4,7	5,3
Průměrná pracovní neschopnost	%	4,184	4,248	4,772
Příjemci důchodů celkem	osoby	2 790 391	315 485	339 140
z toho starobních plných		1 530 486	170 126	178 035
Průměrný měsíční důchod celkem	Kč	9 803	9 851	9 820
starobní plný		10 045	10 101	10 084

Zdroj: Český statistický úřad [online]

Dostupné z internetu: [https://www.czso.cz/xk/redakce.nsf/i/mezikrajova_srovnani_cr/\\$File/411011102702.xls](https://www.czso.cz/xk/redakce.nsf/i/mezikrajova_srovnani_cr/$File/411011102702.xls)
[cit. 2011-03-20]